

Over filatelisten, alcoholisten en tandartsen.

De waarde van de reacties
op het Rapport van de Werkgroep ad hoc Spelling.

GILBERT BRASPENNING

Op 28 februari 1989 presenteerde de Werkgroep ad hoc Spelling van de Nederlandse Taalunie in haar **Rapport** voorstellen voor enkele wijzigingen van de Nederlandse spelling. Vooral in de eerste weken daarna verschenen in de Nederlandse en Belgische dag- en weekbladen talloze reacties op deze voorstellen.

In deze reacties zijn duidelijke tendensen aan te wijzen in de manier van argumentatie van een bepaalde categorie mensen of organisaties. Hoewel de artikelen werden geschreven vanuit een zeer verschillende betrokkenheid bij de spellingkwestie, kunnen op grond van de aard en inhoud van de argumentatie grofweg vijf categorieën schrijvers worden onderscheiden: literaire auteurs, willekeurige burgers, de Vereniging voor Wetenschappelijke Spelling, journalisten, en deskundigen/leraren/onderwijzers.

De bedoeling van dit artikel is drieledig. Ten eerste is een inventarisatie beoogd van de belangrijkste argumenten die in de periode eind februari 1989 tot medio april 1989 in de Nederlandse dag- en weekbladen gehanteerd werden als reactie op de voorstellen van de Werkgroep ad hoc Spelling. Daartoe werden 180 artikelen uit Nederlandstalige dag- en weekbladen en enkele artikelen uit de opiniebladen *de Tijd* en *Elsevier* en het aprilnummer van *Onze Taal* 1989 doorgenomen. Men mag aannemen dat dit een nagenoeg uitputtend corpus van reacties op de jongste spellingvoorstellen is, omdat de discussie snel was uitgewoed.

Bij het doornemen van dit corpus bleek al snel dat er duidelijke tendensen zijn te bespeuren in de manier waarop de verschillende schrijvers hun reacties al dan niet beargumenteren. Het weergeven van deze tendensen is de tweede bedoeling van dit artikel.

Tenslotte heb ik getracht de eenzijdigheid en ongenueanceerdheid van de gehanteerde reacties aan te tonen door enkele taalkundige en taalpsychologische argumenten aan te voeren die noch in de recente reacties in de media, noch in vroegere geschriften over spellinghervorming, voldoende zijn geaccentueerd. In die zin pretendeert dit artikel een aanvulling te zijn op de bijdrage van Verhoe-

ven 1985 in **Visies op spelling**, waarin hij de meeste argumenten die tot ongeveer 1975 in "spellingoorlogen" zijn geuit, nader op hun waarde toetst. In 1977 werden deze argumenten geïnventariseerd door Geerts e.a. in *Successes and failures in Dutch spelling reform*.

"Couperus wordt ongewild plechtstatiger met elke spellingshervorming. Hoe verder we teruggaan, hoe erger dat wordt."

Een tweede reden waarom de meeste literaire auteurs gekant zijn tegen het betreffende spellingrapport, is het feit dat het voorstellen bevat tot een - weliswaar bescheiden - vernederlandsing van de bastaardwoorden. Volgens de literaire auteurs wordt daardoor de herkomst van de woorden, de etymologie, minder duidelijk.

Dit is relevant voor zover bij lezing van een tekst de herkomst van woorden werkelijk van direct belang is. Hiervan is echter slechts zelden sprake. De spelling bestaat niet bij de gratie van het onmiddellijk kunnen herkennen van de etymologische herkomst van een bepaald woord. Het is toch vrij algemeen aanvaard dat de spelling een taalcode-ring is die de bedoeling heeft een boodschap zo duidelijk mogelijk over te brengen. Wanneer we hier van uitgaan moet zij in de eerste plaats goed leer- en bruikbaar zijn. De herkenning van de etymologie van bepaalde woorden draagt daaraan niets bij. Sterker nog, het etymologisch principe van de spelling is vaak direct in strijd met de twee principes die een optimale leerbaarheid en bruikbaarheid van de spelling genereren, namelijk het principe van de beschaafde uitspraak en het morfologisch principe.

Ook historisch-taalkundigen, voor wie de woordetymologie wel van belang is, hebben weinig aan de spelling zolang deze spelling een slechte afgeleide is van het mondelinge taalgebruik doordat zij nauwelijks aansluit bij de fonologische vorm daarvan. De huidige woordspelling verschaft historisch-taalkundigen aldus slechts zeer weinig inzicht in de werkelijke ontwikkeling van woorden, laat staan in de totale ontwikkeling van een taal of een taalgroep. Verhoeven (1985:205) stelt dan ook terecht:

"de spelling kan bijvoorbeeld niet de etymologie, een zeer complex proces, weergeven, ze kan hooguit hier en daar een tipje van de sluier oplichten."

De spelling zou echter meer van de etymologie kunnen onthullen, wanneer ze regelmatig wordt

De reacties

De reacties van de schrijvers liepen uiteen van uiterst negatief (literaire auteurs) tot gematigd positief (deskundigen/leraren/onderwijzers). Daarbij valt het op dat de mate van negativiteit evenredig blijkt te zijn aan de ongenueanceerdheid en eenzijdigheid van de gehanteerde argumenten. Deze parameters bepalen de presentatievolgorde van de vijf volgende categorieën schrijvers.

LITERAIRE AUTEURS

Volgens de meeste Nederlandse en Vlaamse literaire auteurs is in principe elke spellinghervorming taboe omdat het een algehele verouderde aanblik van de Nederlandstalige literatuur tot gevolg zou hebben. Boeken in de oude spelling zouden van de ene op de andere dag niet meer gelezen kunnen worden.

Bij literatuur is de inhoud echter van groter belang dan de vorm. Wanneer mensen echt geïnteresseerd zijn in een bepaald boek lezen zij het toch wel; zeker als door de gematigdheid van de spellingwijzigingen het nieuwe schriftbeeld nauwelijks zal verschillen van het oude schriftbeeld. F. Debrabandere merkt in het **Brugsch Handelsblad** van 10 maart 1989 op dat het veeleer het archaïsche woordgebruik is dat de literatuur doet verouderen en minder leesbaar maakt, dan een oude spelling. Een archaïsche spelling kan er zelfs voor zorgen dat bepaalde boeken plotseling voornamer en deftiger worden, waardoor ze voor bepaalde mensen interessant worden om te lezen. De letterkundige Herman Pleij zei het in **Het Parool** van 11 maart 1989 als volgt:

aangepast. Hoe vaker de spelling namelijk aangepast wordt, hoe meer de spelling gaat lijken op de fonologische gedaante van het mondelinge taalgebruik; de ervaringen in de afgelopen vijftig jaar wijzen er immers op, dat wanneer er van spellinghervorming sprake is, deze doorgaans ook een vernederlandsing, dus een fonologisering inhoudt. Dit is dan ook een van de redenen waarom de meeste taalkundigen niet negatief staan tegenover de jongste spellingvoorstellen.

Wanneer de spelling regelmatig wordt aangepast, nemen de fonologische zuiverheid en de historische documentatiewaarde ervan toe. Op die manier zouden de periodieke spellingregelingen, naast de bestaande geluidsbanden van verschillende taalstadia, nuttige hulpmiddelen kunnen vormen bij het historisch-taalkundige onderzoek van het Nederlands.

Concluderend kunnen we stellen dat wat betreft de etymologie, vrijwel niemand is gebaat bij het onveranderd laten van een spellingsysteem. Het is alleen voordelig voor die kleine groep lezers die het leuk vinden om snel een globale indruk te krijgen van de "schriftelijke" oorsprong van een woord. Een schriftelijke oorsprong die meestal zeer weinig zegt over de toenmalige klankvorm van het desbetreffende woord. Meestal is het de "etymologen" namelijk te doen om het zo veel mogelijk handhaven van woorden die via het Frans uit het Latijn komen, zoals 'bureau' en 'aquarium', terwijl men heden ten dage niet zeker weet hoe het klassieke Latijn echt heeft geklonken. De drukmakerij om de etymologie van met name de literaire auteurs, is daarom nog het best te vergelijken met de activiteiten van een postzegelclub, die alleen nuttig zijn voor collega-filatelisten.

Ten derde vormen de spellingvoorstellen van de Werkgroep voor de literaire auteurs een soort legalisering van allerlei binnendringende vreemde taalinvloeden. Ze zijn bang dat het Nederlands op den duur het onderspit moet delven tegenover de ons omringende grotere cultuurtalen, zoals het Engels en het Frans.

Het vreemde is dat de literaire auteurs kennelijk niet beseffen dat het enerzijds onveranderd willen laten van de schrijfwijze van een aantal bastaard-

woorden en anderzijds het willen weren van (ingeburgerde) leenwoorden, iets tegenstrijdigs in zich heeft. Wanneer men namelijk de vreemde invloeden echt buiten wil houden, moet het creatieve aanpassingsvermogen van een geschreven taal gerespecteerd worden en dienen woorden als 'bureau' en 'aquarium' juist wel geschreven te worden als resp. 'buro' en 'akwarium'. Het gros van onze huidige geschreven woordenschat is volgens deze creatieve taalveranderingsprocessen ontstaan. Wanneer dit proces sinds de begintijd van onze spelling tegengegaan zou zijn, zou het Nederlands als schrijftaal nu al bijna verdwenen zijn en een variant van de Franse schrijftaal zijn geworden. Een kleine taal als het Nederlands kan dus alleen maar blijven bestaan, wanneer ze adequaat inspelt op de vele onvermijdelijke invloeden van vreemde talen, hetgeen niet wil zeggen dat elk willekeurig leen- en bastaardwoord direct vernederlandst moet worden, maar wel dat die woorden vernederlandst moeten worden waarvoor al sedert behoorlijk lange tijd in het courante schriftelijke taalgebruik een ingeburgerde vernederlandste schrijfwijze bestaat. Dit hoeft niet willekeurig woord voor woord te gebeuren; de Werkgroep noemt een aantal mogelijke indelingscriteria die gehanteerd kunnen worden om te bepalen welke soort bastaardwoorden en leenwoorden op welke manier vernederlandst moeten worden (**Rapport 1989:99-103**).

Tenslotte vinden de literaire auteurs dat de nieuwe spellingvoorstellen het toonbeeld zijn van de "veronicalisering" van onze cultuur omdat daarmee toegegeven wordt aan allerlei slordigheden in het taalgebruik van met name jongeren. Deze reacties zijn dan vooral gericht tegen de voorstellen over de werkwoordspelling en de bastaardwoorden.

De literaire auteurs menen dat kinderen vroeger beter in staat waren de spellingregels van de werkwoordsvormen onder de knie te krijgen dan tegenwoordig. Met andere woorden: het ligt niet aan de moeilijke spellingregels dat er veel fouten gemaakt worden, maar veeleer aan de mentaliteit en de discipline van de kinderen en jongeren die de spelling gebruiken.

Vele leraren laten evenwel in hun reacties doorschemeren dat de werkwoordspelling voor kinde-

ren altijd al moeilijk is geweest en dat het dus hoog nodig is dat de spelling op dit terrein aangepast zou worden. De voorstellen van de Werkgroep hebben dan ook niets te maken met het toegeven aan slordigheden in het taalgebruik van de jeugd, maar veel meer met het willen elimineren van onnodige ballast bij het spellen van de werkwoordsvormen. Daarnaast wordt met de werkwoordsideeën van de Werkgroep niet tegemoet gekomen aan de gemakzucht van de spellinglerende kinderen, maar wordt juist een beroep gedaan op hun logisch inzicht in het gelijkvormigheidsprincipe. Hierop zal elders in deze bijdrage worden ingegaan. Hier is vooral de constatering van belang dat de literaire auteurs zowel op het terrein van de "anciënniteit" van de spellingproblematiek bij de werkwoordvervoeging, als op het terrein van de aard van de Werkgroeps-ideeën over de OTT-vervoeging, de plank mislaan. Wat de voorstellen over andere spellingaspecten betreft, heeft de Werkgroep er slechts naar gestreefd meer logica en consequentie aan te brengen. De voorkeurspelling van de bastaardwoorden in het "Groene Boekje" bij voorbeeld is een toonbeeld van inconsequentie. Ook daar hebben velen altijd moeite mee gehad, in ieder geval sinds 1954, het jaar waarin het Groene Boekje verscheen. Het doorvoeren van de voorstellen over deze spellingaspecten is dan ook geen toegeven aan de gemakzucht van jongeren, maar eerder een poging om meer logica en regelmaat in de spelling te brengen. Dit is bevorderlijk voor zowel de leerbaarheid als de bruikbaarheid van de spelling.

Als we dit alles in ogenschouw nemen, is het duidelijk hoe eenzijdig en marginaal de argumenten van de literaire auteurs eigenlijk zijn. De argumenten die voor de discussie over een grotere leerbaarheid en bruikbaarheid van de Nederlandse spelling écht een rol spelen, worden versluierd door argumenten die voortkomen uit eigenbelang. Slechts Andreas Burnier lijkt te onderkennen dat dit de voornaamste drijfveer is die de literaire auteurs hun eenzijdige argumenten doet verkondigen:

"Ik ben zeer tegen ... omdat ik als auteur denk dat mijn boeken van voor de eventuele wijziging straks niet meer gelezen kunnen worden." (Andreas

Burnier, aangehaald door Remco Meijer in Elsevier van 11 maart 1989)

Het markante is dat literaire auteurs alles maar kunnen zeggen en schrijven, zonder dat er veel tegengas wordt gegeven. De mythe dat literaire auteurs spellingdeskundigen zouden zijn, wordt door de krante- en tijdschriftredacties in ieder geval niet doorbroken, getuige het feit dat elke reactie - hoe irrationeel ook - afgedrukt wordt:

"Spellingveranderen is sinds de dagen van Marchant een beroep geworden en dit vak wordt voornamelijk, nee, uitsluitend beoefend door geleerden die nooit iets lezenswaardigs schrijven. De ijveraars van deze soort hebben zich verenigd in een door Nederland en België gefinancierde mafia die de Nederlandse Taalunie is genaamd." (W.F. Hermans in Elsevier van 15 april 1989)

De volgende reacties tonen aan dat er in ieder geval enkele mensen zijn die door de argumentatie van de literaire auteurs heenprikken:

"Er zijn nu eenmaal mensen, zoals Mulisch, die op het standpunt staan dat het beter is de spelling voor altijd ongemoeid te laten, ook als ze allerlei inconsistenties bevat. Met dat standpunt hoeft je helemaal niet te weten wat er voorgesteld wordt, behalve om grapjes mee te bedenken waarmee je het voorstel belachelijk kunt maken." (Peter Nieuwenhuijsen in de Leeuwarder Courant van 11 maart 1989)

en:

"Het argument dat Harry Mulisch onlangs voor de televisie aanvoerde, dat een nieuwe spelling alle bestaande boeken tot onleesbare rommel zal degraderen, is een onecht argument: alle boeken zullen in onleesbare vorm heruitgegeven worden. Dat zal hem alleen maar meer royalties opleveren." (J. Bakker in de Emmer Courant van 17 maart 1989)

Buiten de media wordt er gelukkig niet zo veel rekening gehouden met de spellingideeën van de literaire auteurs, wanneer er echt over spelling beslist moet gaan worden. In de Werkgroep ad hoc

Spelling van de Nederlandse Taalunie was bij voorbeeld geen enkele literaire auteur vertegenwoordigd. Sommige literaire auteurs, zoals bij voorbeeld W.F. Hermans, kunnen daar maar moeilijk begrip voor opbrengen en reageren zich dan af op de volgende manier:

"Dit is een werkgroep (de Werkgroep ad hoc Spelling, GB) waarin geen enkele schrijver of historicus van naam zit, niemand die geschriften voortbrengt waarvan gewenst en gehoopt mag worden, dat zij over honderden jaren nog gemakkelijk leesbaar zullen zijn voor ieder die Nederlands heeft geleerd." (W.F. Hermans in *Elsevier* van 15 april 1989)

De literaire auteurs zien derhalve over het hoofd dat zij niet de fabrikanten van de spelling zijn, maar slechts grootverbruikers ervan. Een alcoholist zal bij Heineken ook niet gauw uitgenodigd worden om het gistingproces te komen leiden.

WILLEKEURIGE BURGERS

De reacties van deze groep lezers waren doorgaans niet gebaseerd op de inhoud van het **Rapport** van de Werkgroep ad hoc Spelling, maar op de berichtgeving in de media na het verschijnen van het **Rapport**. Dit heeft geleid tot veel emotionaliteit. Emotionaliteit die zich uitte in verschillende vormen van geestigheid:

"Allemaal leuk en aardig hoor, die nieuwe spelling. Maar hoe raak ik straks, bij een degelijk spelletje Scrabble, in godsnaam die Q (10 punten!) nog kwijt?!" (Ed Weijburg in de *Volkskrant* van 11 maart 1989)

en:

"WATERVERF"

Europa 1992:

Engels: aquarelle

Spaans: acuarela

Frans: aquarelle

Italiaans: acquerello

Duits: Aquarell

Nederlands: akwarel"

(A. Mans in de *Volkskrant* van 4 maart 1989)

Een andere door de geëngageerde lezer gehanteerde vorm, was het hakken met de botte bijl. Ook hiervan enkele voorbeelden:

"In een tijd waarin op alles wordt bezuinigd, past geen spellingscommissie. Het gedoe heeft al te veel geld gekost. Ik vind: geen gezeur meer over de spelling voordat er een nieuwe gasbel is gevonden." (Tony Knoope in de *Volkskrant* van 4 maart 1989)

en:

"Vreselek dat de nederlandse taal zó verkracht wort. Ben 't helemaal eens met Harry Mulisch." (G. Heemskerk in het *Algemeen Dagblad* van 7 maart 1989)

Verder blijken er bij de doorsnee lezer nogal wat misverstanden te bestaan over de voor- en nadelen van een spellinghervorming in het algemeen. Om te beginnen denkt men dat er in de ons omringende landen geen onenigheid bestaat over de juiste spelling en dat er dus ook niet aan gesleuteld wordt. In mindere mate wordt dit argument tegen een eventuele spellinghervorming ook genoemd door literaire auteurs.

Ten eerste is het niet waar dat in onze buurlanden eensgezindheid over de aldaar geldende spellingregels zou bestaan. In Duitsland is in het begin van deze eeuw al een spellinghervorming doorgevoerd en is er nu sprake van dat binnenkort een nieuwe spellingwijziging officieel doorgevoerd zal worden. In Frankrijk bestaat op dit moment discussie over de vraag of de spelling niet eenvoudiger en fonematischer gemaakt moet worden, omdat spellingonkunde -vooral bij de jeugd- onrustwekkende vormen aan zou nemen. De Engelse spelling is zo inconsequent dat bijna nergens anders méér taalfouten gemaakt worden dan door Engelse kinderen. In veel Engels-sprekende landen wordt daarom ook geijverd voor vereenvoudiging van de spelling.

Ten tweede moeten Nederland en Vlaanderen -als het waar zou zijn dat er in het buitenland niet aan de spelling gesleuteld wordt- niet de slechte spel-

lingaanpak van andere landen overnemen. Diverse wetenschappelijke publikaties (Cohen en Kraak 1972, Hamans 1985, en Tauli 1977) tonen namelijk aan dat de spellingsystemen van het Duits, Frans en Engels even inconsequent, of soms zelfs veel inconsequenter, genoemd kunnen worden als het Nederlandse spellingsysteem.

Dat landen als Engeland en Frankrijk minder geneigd zijn hun spelling aan te passen aan het courante taalgebruik, heeft waarschijnlijk meer te maken met hun cultuur-machistische denkbeelden dan met de kwaliteit van hun spellingsysteem.

Even hardnekkig is de gedachte van de willekeurige burger dat handhaving van de oude spelling in bastaardwoorden, zoals 'cadeau', belangrijke voordelen heeft voor het vreemdetalenonderwijs, alsmede voor het onderwijs Nederlands aan anderstaligen.

Dit zal echter alleen opgaan voor Nederlanders die Frans leren, en voor Fransen die Nederlands leren. Heel veel bastaardwoorden in onze woordenschat zijn namelijk van Franse oorsprong. Voor niet-Fransen die Nederlands leren, en voor Nederlanders die een andere vreemde taal leren, gaat het niet op. Voor een Javanais is 'bureau' bijvoorbeeld niet gemakkelijker te leren dan 'buro'. Voor niet-Fransen die Nederlands leren, is handhaving van de oude spelling in bastaardwoorden alleen maar nadelig. Wil men een vreemde taal goed leren, dan dient men namelijk een goed inzicht te krijgen in de zins-, woord- en (in mindere mate, behalve bij toontalen) de klankstructuur van die taal. De structuur van een taal is het gemakkelijkst aan te leren wanneer deze structuur ook in de spelling zo ver mogelijk is doorgevoerd. De anderstalige maakt zich dus de Nederlandse woordstructuur eigen, maar stuit dan al lerende op talloze woorden met een Franse, dan wel Engelse woordstructuur. Hier geldt weer het eerder aangehaalde argument dat nodeloze inconsequenties in de woordenschat een belemmerend effect hebben op de leerbaarheid van de spelling. Een gelijkaardig argument wordt ook gebruikt door Frans Debrabandere in het *Brugsch Handelsblad* van 10 maart 1989):

"Mijn persoonlijke voorkeur gaat daarbij uit naar de zgn. progressieve spelling, omdat ze de meest consequente is, ook het gemakkelijkst is aan te leren en vooral al goed is ingeburgerd, zodat ze de minste weerstanden zal oproepen. Dit zou het niet alleen Vlamingen en Nederlanders gemakkelijker maken, maar vooral de buitenlanders die Nederlands willen leren."

Daarenboven is het niet inspirerend voor de anderstalige als deze tijdens het leren van het Nederlands geconfronteerd wordt met woordbeelden die hij met het Engels of Frans associeert in plaats van met het Nederlands.

DE VERENIGING VOOR WETENSCHAPPELIJKE SPELLING (VWS)

Uiterst negatief tegenover de spellingvoorstellen zijn de reacties van de VWS. Voor haar gaan de bescheiden voorstellen ten aanzien van de verandering van de bastaardwoorden lang niet ver genoeg. Ook de ideeën van de Werkgroep over de OTT-vervoeging kan zij maar moeilijk verkroppen omdat die een dominantie van het gelijkvormigheidsprincipe over het fonetische principe inhouden. Het motto van de VWS "schrijf niets dan wat je hoort!" komt voort uit de hardnekkige, eenzijdige gedachte dat daarmee de spellingmoeilijkheden van kinderen te verhelpen zouden zijn. De volgende argumenten kunnen daar tegenin gebracht worden.

Onderzoek van Reitsma 1983a en 1983b onder Amsterdamse schoolkinderen, aangehaald door Reitsma 1985, maakt duidelijk dat kinderen zich normaliter verrassend snel de kennis omtrent de specifieke letterstructuur van woorden eigen maken. Het kind zou al heel snel gebruik leren maken van de visuele woordvorm. Hoewel het kind in de allereerste fase van het spellingonderwijs baat lijkt te hebben bij het "één klank, één letter-principe", neemt het gemak van het vaste woordbeeld al snel de overhand. Daaruit mag geconcludeerd worden, dat voor de leerbaarheid in de eerste fase van het spellingonderwijs, de herkenbaarheid van

de vaste woordvorm van minstens even groot belang is dan de juiste verklanking van woorden die de VWS voor ogen staat.

Is volledige fonetisatie in de eerste fase van het spellingonderwijs nog van beperkt belang voor de leerbaarheid van de spelling, voor de bruikbaarheid is zij nadelig. Niet alleen de literaire auteurs zouden dan moeite hebben met de nieuwe spelling, maar ook het gros van de bevolking. Ten eerste zouden er een aantal jaren nodig zijn om aan het nieuwe woord- en tekstbeeld te wennen en ten tweede zou het voor de bruikbaarheid zo nuttige gelijkvormigheidsprincipe helemaal overboord worden gezet. De VWS-ideeën staan dan ook op gespannen voet met de maatschappelijke aanvaardbaarheid. Dit is ook overduidelijk naar voren gekomen uit het rapport *Speling in de spelling* (1989) dat gelijktijdig met het *Rapport* van de Werkgroep verscheen; vergaande vernederlandsing van de bastaardwoorden ondervindt bij de Nederlanders en Vlamingen weinig bijval.

De eenzijdigheid van de VWS-ideeën over "spelingsanering" heeft misschien te maken met het feit dat de vereniging voor een deel bestaat uit tandartsen en logopedisten, die de spelling kennelijk graag in het ziekenfondspakket opgenomen willen zien.

JOURNALISTEN

De journalistieke bijdragen bestonden voornamelijk uit een feitelijke en dus objectieve weergave van de belangrijkste spellingvoorstellen; in ieder geval in de eerste week na 28 februari, de datum waarop de Werkgroep ad hoc Spelling haar voorstellen bekend maakte. Later verscheen van de zijde van de journalisten wel enig subjectief redactioneel commentaar. In de eerste reacties vallen drie aspecten op.

Ten eerste wordt bij de lezer meermalen een verkeerde indruk gewekt omtrent de status van de Werkgroep ad hoc Spelling. De volgende passage uit *Het Dagblad* van 28 februari 1989 maakt dat duidelijk:

"de leden van de Taalunie menen dat de officiële schrijfwijze van bastaardwoorden als 'typisch' niet moeten worden vernederlandst tot 'tiepies',..."

Hier wordt gesuggereerd dat de Taalunie de voorstellen zou hebben gedaan, terwijl de voorstellen -zoals u weet- door een werkgroep aan de Taalunie zijn gedaan. Dat de Werkgroep weliswaar ingesteld is door de Taalunie, heeft waarschijnlijk bijgedragen aan het verspreiden van een verkeerde indruk.

De Haagsche Courant e.a. van 28 februari 1989, die hun wijsheden kennelijk uit dezelfde bron betrokken, begingen deze misstap echter niet:

"De officiële schrijfwijze van het bastaardwoord 'typisch' wordt niet vernederlandst tot 'tiepies'. Maar excellent is in het vervolg alleen nog goed als er 'eksellent' staat. Dit heeft een werkgroep van de Taalunie geconcludeerd en aanbevolen."

Deze passage wekt evenwel de indruk alsof de Werkgroep voor individuele woorden pasklare spellingvoorstellen zou leveren. In die zin is de passage ook typisch voor een groot aantal journalistieke reacties.

Tenslotte valt op dat de meeste aanvankelijke commentaren van de journalisten nogal veel onjuistheden bevatten. Ik geef enkele voorbeelden:

"In 1980 was het de Taalunie die een uitgebreid onderzoek startte naar de mogelijkheden van taalvernieuwing." (Typhoon/Haarlems Dagblad van 2 maart 1989)

"Overal waar een 'x', een 'c' en 'qu' staat, moet een 'ks', een 'k' en een 'kw' worden neergezet, zo blijkt uit een advies van een werkgroep van de Nederlandse Taalunie." (Telegraaf van 1 maart 1989)

De journalistieke commentaren die wat later in de kranten verschenen, waren subjectiever en negatiever van aard. De journalisten vervielen dan al snel in cynisme, door bij voorbeeld stukjes poëzie of proza weer te geven in een spelling waarvan men dacht dat Werkgroep die in haar Rapport had voorgesteld.

"Nee, de geuniformeerde havenmeester speelt vandaag niet meer op zijn piano'tje. Hij voelt zich weelig. Hoewel de piknik eksellent was geweest,"

begaf hij zich onmiddellijk te bed. Het zag er maar uit dat hij de rest van deze koninginnendag zou moeten missen. Ook zijn tuba'tje zou hij aan de wilgenboom hangen en de kulturele avond, georganiseerd door de eukumenische ekologisten, hield hij voor gezien. Nee, overpeinsd hij, gelegen onder de perenboom, zijn akku is leeg. Ik kan beter een dozis citroenen nemen, dacht hij." (Binnenhof/Leidse Courant van 4 maart 1989)

DESKUNDIGEN/LERAREN/ONDERWIJZERS

Behoudens enkele felle reacties, zoals die van de taalkundige Paardekooper, staat deze groep (vanaf nu: deskundigen) over het algemeen niet afwijzend tegenover de jongste spellingvoorstellen. Vrijwel zonder uitzondering beoordelen zij het voorstel van de Werkgroep om de keuzemogelijkheid in het Groene Boekje te schrappen als zeer positief. Ook de voorstellen ten aanzien van het gebruik van het "liggende streepje", zoals bij voorbeeld 'mee-eten', werden over het algemeen met instemming begroet.

De meeste deskundigen zijn echter minder gelukkig met de voorstellen in het **Rapport** over de werkwoordspelling. Met name het op pagina 122 onder punt ii vermelde voorstel van een deel van de Werkgroep vindt geen instemming. In het kort komt dit voorstel er op neer dat in de 2e en 3e persoon enkelvoud van de OTT een '-d' achter de stam geplakt wordt wanneer de onvoltooid verleden tijd (OVT) uitgaat op '-de', terwijl in alle andere gevallen een '-t' achter de stam van de 2e en 3e persoon enkelvoud OTT geplakt wordt. Zo zouden we bij voorbeeld voortaan schrijven 'hij bloosd', omdat het ook 'hij bloosde' is.

De belangrijkste reden waarom de deskundigen hier niet achter staan, is dat er slechts een voor kinderen ingewikkelde regel toegevoegd wordt aan de bestaande spellingregels. Er moet nu namelijk eerst naar de OVT gekeken worden vóór de juiste vorm van de OTT gevormd kan worden.

In het verlengde hiervan zijn een aantal factoren te

noemen die evenmin pleiten voor de werkwoords-ideeën van de Werkgroep. De voorgestelde regels houden in feite een uitbreiding in van het domein waarop het gelijkvormigheidsbeginsel van toepassing is; er bestaat in de huidige spelling een tendens de werkwoordstam in verschillende tijden onveranderd te laten. In de spelling die de Werkgroep voorstelt, zou deze tendens doorgetrokken worden naar de werkwoordachtervoegsels.

Hoewel het gelijkvormigheidsbeginsel vanaf de tweede fase van het spellingonderwijs handig kan zijn voor de bruikbaarheid van de spelling, is het dat niet voor de leerbaarheid van de spelling in de eerste fase van het spellingonderwijs. In deze fase is de leerbaarheid van de spelling namelijk nog groter naarmate het fonetische principe van één letter voor één teken, strakker gehandhaafd wordt. De toename van het aantal OTT-werkwoorden dat na invoering van het betreffende voorstel van de Werkgroep op een '-d' eindigt, doet dit principe geweld aan.

Hoewel er ook door jongeren en ouderen gezondigd wordt tegen de d(t)-spelling, zijn het toch vooral jongere kinderen die er moeite mee hebben. In die zin is het enigszins merkwaardig dat de Werkgroep met de introductie van het gelijkvormigheidsbeginsel in het domein van de werkwoordachtervoegsels, de mogelijk grotere bruikbaarheid van de spelling voor een minderheid heeft laten prevaleren, boven een mogelijk grotere leerbaarheid van de spelling voor een meerderheid.

Een andere nadelige bijkomstigheid van de nieuwe ideeën werd genoemd door Wim Kuijpers in de **Limburger** van 11 maart 1989. Deze vermeldt dat kinderen de OVT-vorm eerst voor zichzelf uitspreken om tot de juiste schriftvorm ervan te komen. Een dialectische variatie in de OVT-uitgang leidt aldus voor het kind tot verkeerde conclusies en dientengevolge tot een verkeerde spelling van de OTT. Zo zou in de Limburgse dialecten niet worden gezegd 'hij danste' en 'de hond blafte', maar 'hij dansde' en 'de hond blafde'. Dit zou tot de "verkeerde" OTT-vormen 'hij dansd' en 'hij blafd' leiden.

Afgezien van de mogelijke inhoudelijke oplossing die de Werkgroep voorstelt ten aanzien van de OTT-problemen, valt het op dat in het **Rapport**

nauwelijks de vraag aan de orde komt wat eigenlijk de oorzaken zijn van de moeilijkheden rond het aanleren van de OTT-spellingregels. In de literatuur zijn namelijk sterke aanwijzingen voor het feit dat de inhoud van de regels niet het grootste probleem vormt, maar wel de leeftijd waarop de regels worden onderwezen. Zo toont Van Pernis 1976 aan dat de beste leeftijd om de werkwoordspelling te leren na het tiende levensjaar ligt.

Niet alleen de werkwoordsvervoeging is voor kinderen moeilijk te leren, maar ook de schrijfwijze van alle woorden waarin het fonologische principe het onderspit heeft gedolven ten opzichte van het morfologische en/of etymologische principe. In dit kader zou een bescheiden voorstel van de Werkgroep tot het ontwerpen van een fonologisch alfabet voor de eerste fase van het spellingonderwijs niet zo gek zijn geweest. Een dergelijke spelling, het **Initial Teaching Alphabet** van Sir James Pitman, is in Engeland uitgebreid getest bij jonge kinderen. Dit alfabet is een tot 45 lettertekens uitgebreide versie van het Latijnse alfabet. Het aantal verschillende spellingen van de Engelse spraakklanken wordt gereduceerd van ongeveer 2000 tot minder dan 50. De kinderen leren met dit alfabet lezen en schrijven en gaan vervolgens over naar de traditionele spelling (Cohen en Kraak 1972:35). Het belangrijke voordeel van deze methode is dat de leerbaarheid van de spelling voor de jeugd groter wordt, terwijl het voor de bruikbaarheid van de spelling zo handige morfologische principe niet aangetast hoeft te worden. Een dergelijke methode zou voor het Nederlands een groot gedeelte van de problemen bij de OTT-werkwoordsvervoeging te niet doen. Deze vervoeging is namelijk het spellingterrein bij uitstek waarop de bruikbaarheid concurreert met de leerbaarheid. Hoewel Cohen en Kraak (1972:37) en Geerts (1985:190,191) elkaar tegenspreken wat het succes van het Britse experiment betreft, is het voor het Nederlands de moeite waard een soortgelijke methode aan toetsing te onderwerpen. Daarbij mag verwacht worden dat het succes van een dergelijk experiment groter zal zijn dan in Engeland, omdat het verschil tussen de Nederlandse standaardspelling en haar fonologische tegenhanger minder groot is dan het ver-

schil tussen de Engelse standaardspelling en het fonologische Initial Teaching Alphabet. Kinderen die de Nederlandse spelling leren, zullen daardoor gemakkelijker van het ene naar het andere alfabet overschakelen. Een voorstel van de Werkgroep tot het ontwerpen van een "initial" alfabet, had de minder gelukkige OTT-voorstellen overbodig gemaakt.

De positiefste reacties van deskundigen op de voorstellen zijn te vinden in het eerste nummer van **Onze Taal** dat verscheen na de presentatie van de spellingvoorstellen. Daarnaast was, wat de reacties in de kranten betreft, die van Camiel Hamans in **NRC-Handelsblad** van 16 maart 1989 het meest positief:

"Met slordigheid hebben deze voorstellen geen van alle iets te maken. Integendeel: ze zijn de consequentie van een helder standpunt, namelijk dat de nadruk hoort te liggen op enkele logische, consistente, aan te leren en bruikbare basisnoties."

Slot

Assink 1988 constateerde een relatie tussen de aanvaardbaarheid van bepaalde overtredingen tegen de geldende orthografische principes en het opleidingsniveau van zijn proefpersonen.

"Naar het zich laat aanzien stijgt met het onderwijsniveau het vermogen om nuancering aan te brengen in het gevraagde oordeel." (p. 51)

Ook in de reacties op de voorstellen van de Werkgroep ad hoc Spelling is een link te leggen tussen de genuanceerdheid van de reacties enerzijds, en de achtergrond en het opleidingsniveau van de auteurs anderzijds.

In deze zin kunnen de reacties van de literaire auteurs enigszins afwijkend worden genoemd. Hoewel de meesten onder hen -naar men mag aannemen- toch behoorlijk onderwijs hebben

genoten, waren hun reacties op de jongste spellingvoorstellen even eenzijdig als de reacties die de willekeurige burgers te berde brachten. De eenzijdigheid en ongenueanceerdheid is de literaire auteurs naar mijn oordeel echter zwaarder aan te rekenen dan de willekeurige burgers. Waar de eenzijdigheid van de willekeurige burgers namelijk voortkomt uit onwetendheid of misleiding door de berichtgeving, komt de eenzijdigheid van de literaire auteurs vooral voort uit eigenbelang. De willekeurige burgers gaan in hun reacties -hoe ongefundeerd ook- tenminste nog uit van de gevolgen van een eventuele spellingwijziging voor het algemeen belang. Daarnaast zijn hun reacties vaak vol humor.

Terwijl de voorstellen van de Werkgroep ad hoc Spelling te ver gingen voor de literaire auteurs en de willekeurige burgers, gingen ze voor de VWS lang niet ver genoeg. Ook haar argumentatie was ongenueanceerd door het eenzijdig benadrukken van het fonetisatieprincipe als alleen-zaligmakend voor de leerbaarheid van de Nederlandse spelling. Gemeten op de schaal van 'uiterst negatief tot uiterst positief', bevonden de journalistieke commentaren op de spellingvoorstellen zich ergens in het midden. Zij hebben zich hoofdzakelijk beperkt tot een objectieve inhoudelijke weergave van de spellingvoorstellen.

Afgezien van de reacties op de werkwoordsvoorstellen, stonden de deskundigen redelijk positief tegenover het Rapport van de Werkgroep ad hoc Spelling.

Natuurlijk bestaan er overlappingsen tussen de reacties van de verschillende categorieën en is deze bijdrage geen volledig overzicht van de voor- en nadelen van een eventuele spellinghervorming. Wel is geprobeerd algemene tendensen aan te geven in de soort reacties per categorie schrijvers. Daarbij heb ik getracht de onvolledigheid en ongenueanceerdheid van bepaalde argumenten aan te tonen door het poneren van enkele taalwetenschappelijke en taalpsychologische kanttekeningen.

Gilbert Braspenning, Havikshorst 60, 2317 AL
Leiden (Nederland)

Bibliografie

Assink, E.M.H.: *Orthografische principes op de helling? Een onderzoek naar (on)schendbaarheid van regels*. In: *Tijdschrift voor taalbeheersing* 1988/1.

Assink, E. & G. Verhoeven (eds.): *Visies op spelling*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1985.

Cohen, A. & A. Kraak: *Spellen is spellen is spellen. Een verkenning van de spellingproblematiek*. Den Haag: Nijhoff, 1972.

Craeybeckx, dr. L.: *Sluipmoord op de spelling*. Amsterdam/Brussel: Elsevier, 1972.

Fishman, J. (ed.): *Advances in the creation and revision of writing systems*. Den Haag: Mouton, 1977.

Geerts, G.: *Van tournooi naar toernooi in tien bedrijven. Een beknopt overzicht van Nederlandse, Duitse, Engelse en Franse spellinghervormingen*. In: E. Assink en G. Verhoeven 1985.

Geerts, G., J. van den Broeck & A. Verdoodt: *Successes and failures in Dutch spelling reform*. In: J. Fishman 1977.

Hamans, C.: *Spelling en toeval*. In: E. Assink en G. Verhoeven 1985.

Heuven, V. van: *"Diepe" spelling en het leesproces, speculaties en data*. In: J.F. Matter (ed): *Toegepaste taalwetenschap in artikelen 7*. Amsterdam, 1980.

Heyne, G. & M. Hofmans: *Speling in de Spelling*. Tilburg: IVA, Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Universiteit Brabant, 1989.

Mulisch, H.: **Soep lepelen met een vork; tegen de spellinghervormers.** Amsterdam: De Bezige Bij, 1972.

Pernis, C.J.M. van: *Spelling van de werkwoordsvormen.* In: **Pedagogische Studiën**, 53, 1976.

Rapport van de Werkgroep ad hoc Spelling. Voorzeten 20. Den Haag: Nederlandse Taalunie/Stichting Bibliographia Neerlandica, 1989.

Reitsma, P.: *De verwerving van orthografische kennis.* In: E. Assink en G. Verhoeven 1985.

Schutter, G. de: *Fonologie en spelling; poging tot objectivering van enkele argumenten uit het spellingdebat.* In: **De Nieuwe Taalgids** 1975/4.

Tauli, V.: *Speech and spelling.* In: J. Fishman 1977.

Verhoeven, G.: *Spellinghervorming? Overzicht en evaluatie van de argumenten voor en tegen een spellinghervorming.* In: E. Assink en G. Verhoeven 1985.

T U S S E N D O O R

Een vriendje van papier

'Een vriendje van papier' is een poppentheaterstuk van Joris Jozef in samenwerking met het KCLB (Katholiek Centrum voor Lectuurinformatie en Bibliotheekvoorziening). Het richt zich rechtstreeks tot scholen en bibliotheken. Dit poëtische kringverhaal is een mengvorm van poppentheater en theater met plezierige, spannende meespeelmomenten én gevoelige momenten waar je stil van wordt. Het nodigt kinderen van 6 tot 12 jaar uit tot lezen en is voor leerkrachten een steun in hun zorg voor de leesbevordering bij jongeren.

Een begeleidingsmap met bruikbare tips voor de didactische verwerking van het thema Een boek, een vriend wordt gratis bijgeleverd.

Informatie en reservatie: KCLB (Rezy Peeters), Mutsaertstraat 32, 2000 Antwerpen, tel. 03/232.77.94.

T U S S E N D O O R

Meeleeskrant

Net zoals het Vlaamse alfabetiseringswerk heeft het Nederlandse een 'meeleeskrant' in grote druk. Speciaal is wel dat de krant ook op cassette staat. Nummer 1 van jaargang 1 is in februari verschenen. Prijs: fl 225 (Wabliet?)

Geïnteresseerden: De Voorzet, Antwoordnummer 83, NL 7050 VB Varsseveld.